The Quarterly of Research on Global Relations
Spring 2025, 2 (5), 167-203
jrgr.atu.ac.ir
DOI: 10.22054/jrgr.2025.85759.1117

ATU PRESS

Original Research
Received: 09/05/2024
Accepted: 08/01/2025
ISSN:2476-2806
eISSN:2476-6828

The Impact of China's Foreign Policy in the South Caucasus on Iran's National Interests

Saeed Shokoohi — Assistant Professor, Department of International Relations, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Zahra Ghasempour Shirazi * — M.A., Department of International Relations (Regional Studies), Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Extended Abstract

Introduction

The South Caucasus, comprising Armenia, Azerbaijan, and Georgia, has long occupied a strategically important position at the crossroads of Europe and Asia. Its geographic location, rich energy resources, access to the Caspian and Black Seas, and key transit corridors have made it a focal point of international geopolitical competition. Following the collapse of the Soviet Union in 1991, the region emerged as an arena of rivalry among both regional and extra-regional powers. Russia, the United States, and China have each sought to

* Corresponding Author: Zahrashirazi97@yahoo.com
How to Cite: Shokoohi, S., & Ghasempour Shirazi, Z. (2025). The impact of China's foreign policy in the South Caucasus on Iran's national interests. *Research on Global Relations*, 2(5), 167-203. https://doi.org/10.22054/jrgr.2025.85759.1117

expand their influence, secure access to energy routes, and strengthen their strategic presence.

In recent years, China has emerged as an increasingly influential actor in the South Caucasus. Leveraging its rapid economic growth and the Belt and Road Initiative (BRI), Beijing has expanded its economic and strategic footprint across the region. The BRI has promoted investment in transport corridors and infrastructure projects, particularly the Trans-Caspian International Transport Corridor, which provides an alternative trade route linking China to Europe while bypassing Russia. Furthermore, geopolitical shifts resulting from the Russia–Ukraine war have altered the regional balance of power, creating new opportunities for China to expand its influence.

These developments carry significant implications for Iran, a neighboring country with deep historical, cultural, and economic ties to the South Caucasus. Assessing the impact of China's foreign policy on Iran's national interests requires a careful examination of the region's evolving geopolitical, economic, and strategic dynamics, particularly with regard to energy transit, trade, and diplomatic relations. In this line, the present study aimed to investigate the impact of China's foreign policy in the South Caucasus on Iran's national interests. The primary research question is: How does China's foreign policy in the South Caucasus influence Iran's national interests? The study is based on the hypothesis that China pursues a strategy aimed at balancing the hegemony of Russia and the United States, thereby creating conditions that may enhance Iran's national interests in the region.

Literature Review

Several scholarly works provide valuable context for the current research. In "Objectives and Strategies of China's Foreign Policy in Central Asia," Amirahmadian and Salehi (2013) examined Beijing's efforts to expand its regional influence and safeguard its strategic

interests in Central Asia. In *Sustainable Energy Pathways in the South Caucasus: Opportunities for Development and Political Choices*, Opitz (2015) emphasized the strategic significance of the South Caucasus and examined the political, economic, and social challenges facing Azerbaijan, Armenia, and Georgia. Ghanbarloo (2013), in the article "Security Foundations of China's Foreign Policy," analyzed the security dimensions of China's foreign policy, highlighting the strategic considerations underlying Beijing's regional engagement. In the book titled *Iran and the South Caucasus Republics*, Kouzegar Kalaji (2017) explored Iran's relations with the South Caucasus countries, assessing the implications of these relationships for Iran's national interests.

Other related contributions include *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order* (Hunter, 2010) and *Faultlines of Conflict in Central Asia and the South Caucasus: Implications for the U.S. Army* (Oliker & Szayna, 2003). While the former focused on the case of Iran's foreign policy and its regional and international approaches, the latter analyzed the relationships between the countries of Central Asia and the South Caucasus and major international powers, emphasizing the geopolitical and security dynamics of the region. More recently, a 2024 study titled "China's Foreign-Policy Strategy in the South Caucasus—a Transit Window to Europe?" focused on the growing importance of the Trans-Caspian International Transport Corridor as an alternative China–Europe trade route that reduces dependence on Russian transit corridors. Building on these studies, the present research contributes to the existing literature by specifically examining the implications of China's foreign policy in the South Caucasus for Iran's national interests through an integrated geopolitical, economic, and strategic framework.

Materials and Methods

The current research adopted an explanatory approach to examine how China's foreign policy in the South Caucasus affects Iran's national interests. Explanatory research is a systematic, theory-driven approach that seeks to clarify complex phenomena by analyzing their underlying causes, relationships, and implications. Rather than providing conclusive empirical proof, this approach aims to develop a deeper understanding of the subject through logical reasoning and systematic analysis. The study focused on explaining the relationship between China's geopolitical strategies, regional power dynamics, and Iran's national interests. It relied on a qualitative analysis, drawing on both historical and contemporary developments in the South Caucasus to assess the geopolitical, economic, and strategic dimensions of China's regional engagement.

Results and Discussion

China's foreign policy in the South Caucasus combines economic engagement with broader geopolitical objectives. China's regional strategy is aimed at expanding its influence, maintaining a favorable balance of power, and securing access to key trade and energy corridors. Its investments in the Trans-Caspian International Transport Corridor and other infrastructure projects demonstrate the close integration of economic and strategic objectives. Although Chinese public discourse presents these initiatives as development and soft power, they also enhance Beijing's strategic position relative to Russia and the United States.

For Iran, these developments present both opportunities and challenges. On the one hand, China's growing presence is consistent with several of Iran's strategic objectives, including expanding economic and energy cooperation, increasing its regional influence, and creating greater room for strategic maneuvering in response to external pressures. Specifically, cooperation with China offers

opportunities for joint participation in transport corridors, infrastructure projects, and regional development initiatives, thereby strengthening Iran's role in regional trade and energy networks.

On the other hand, the development of alternative corridors, such as the Zangezur Corridor and other transportation initiatives supported by the United States and its partners, could diminish Iran's traditional role in regional transit networks. Therefore, although China's policy creates favorable opportunities for Iran, maximizing these benefits will require careful strategic planning and sustained regional engagement.

In addition, China's policy in the South Caucasus is shaped by both regional and extra-regional dynamics, particularly the strategic competition among China, Russia, the United States, and other influential actors. By balancing these competing powers, China creates opportunities for Iran to strengthen its engagement in the South Caucasus without provoking conflict or compromising its autonomy. This strategic balance has the potential to foster greater cooperation in areas such as energy, trade, transportation, and regional stability.

Conclusion

China's foreign policy in the South Caucasus, driven by both economic engagement and geopolitical considerations, aligns with Iran's national interests in several important respects. From the perspective of offensive realism, China seeks to maintain a favorable balance of power among competing actors rather than establish outright regional dominance. This strategy creates opportunities for Iran to strengthen its regional position, enhance energy cooperation, and expand its participation in transport and infrastructure projects, particularly within the context of the BRI and the Trans-Caspian International Transport Corridor.

Nevertheless, realizing these opportunities depends on Iran's ability to pursue a proactive and strategic engagement. The emergence of

alternative transit routes and competing foreign initiatives requires Iran to adopt a flexible and comprehensive approach to safeguard its regional influence and maximize its strategic advantages. By capitalizing on areas of shared interest with China, Iran can enhance its geopolitical role while contributing to the long-term stability of the South Caucasus.

Overall, China's expanding engagement in the South Caucasus offers significant opportunities for advancing Iran's national interests, particularly in the areas of economic development, energy security, and strategic influence. At the same time, these opportunities are accompanied by challenges arising from competing regional initiatives and the interests of other major powers. Therefore, careful strategic planning, evidence-based policymaking, and cooperative engagement are essential for Iran to capitalize on the benefits of cooperation with China while effectively managing the associated geopolitical risks.

Keywords: The South Caucasus, Chinese foreign policy, Islamic Republic of Iran, Offensive realism, The Belt and Road Initiative.

فصلنامه پژوهشنامه روابط جهانی
دوره ۲، شماره ۵، بهار ۱۴۰۴، ۱۶۷-۲۰۳
jrgr.atu.ac.ir
DOI: 10.22054/jrgr.2025.85759.1117

مقاله پژوهشی
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۱۹ ISSN: ۲۹۸۱-۲۲۷۵ eISSN: ۲۹۸۱-۱۹۹۶

تاثیر سیاست خارجی چین در قفقاز جنوبی بر منافع ملی ایران

سعید شکوهی — استادیار روابط بین‌الملل دانشکده حقوق و علوم‌سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

زهرا قاسم‌پور شیرازی * — دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای دانشکده بیمه اکو دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

چکیده

منطقه قفقاز جنوبی، به دلیل موقعیت ژئوپلیتیکی، منابع انرژی و قرارگیری در گذرگاه اتصال آسیا و اروپا، همواره کانون رقابت قدرت‌های بزرگ بوده است. پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، بازیگرانی مانند روسیه، ایالات‌متحده و چین تلاش کردند تا جایگاه خود را در این منطقه تثبیت کنند. در این میان، چین با بهره‌گیری از رشد اقتصادی و اجرای ابتکار «یک کمربند، یک جاده»، حضور خود را در قفقاز تقویت نموده است. این حضور در چارچوب تأمین منافع اقتصادی، انرژی و ژئواستراتژیک پکن قابل تحلیل است. از سوی دیگر، تحولات ژئوپلیتیکی ناشی از جنگ روسیه و اوکراین، موقعیت بازیگران منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای را دستخوش تغییر کرده و زمینه را برای گسترش نفوذ چین در قفقاز فراهم آورده است. در همین بستر، توسعه کریدور حمل‌ونقل بین‌المللی ترانس کاسپین به‌عنوان مسیر جایگزین روسیه برای اتصال چین به اروپا، اهمیتی راهبردی یافته است. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از چارچوب نظری رئالیسم تهاجمی، به بررسی این پرسش می‌پردازد که سیاست خارجی چین در قفقاز چگونه می‌تواند بر منافع ملی ایران تأثیرگذار باشد. بر این اساس، فرضیه پژوهش آن است که چین در پی ایجاد توازن میان روسیه و آمریکا در منطقه است و این رویکرد می‌تواند زمینه همگرایی منافع با ایران را فراهم آورد. در این مقاله، تلاش شده ابعاد ژئوپلیتیکی، اقتصادی و راهبردی این مسئله تحلیل شود.

واژگان کلیدی: قفقاز جنوبی، سیاست خارجی چین، جمهوری اسلامی ایران، رئالیسم تهاجمی، یک کمربند یک جاده.

* نویسنده مسئول: Zahrashirazi97@yahoo.com

مقدمه

منطقه قفقاز، به‌ویژه قفقاز جنوبی، یکی از مناطق ژئواستراتژیک و ژئواکونومیک جهان به شمار می‌رود که پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱، به میدانی برای رقابت قدرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی تبدیل شده است. موقعیت جغرافیایی این منطقه، که همچون پلی میان آسیا و اروپا قرار دارد، دسترسی به دو دریای مهم خزر و سیاه، مجاورت با مسیرهای حیاتی ترانزیت انرژی، و همچنین برخورداری از ذخایر غنی نفت و گاز، قفقاز را به یکی از کانون‌های اصلی کشمکش قدرت‌های جهانی بدل کرده است. به تعبیر هالفورد مکیندر، منطقه اوراسیا «قلب زمین»[۱]است و هر قدرتی که کنترل آن را در دست گیرد، می‌تواند بر سرنوشت جهان تأثیرگذار باشد. قفقاز جنوبی به‌عنوان بخشی از این قلب زمین، امروز بار دیگر در کانون توجه ژئوپلیتیک جهانی قرار گرفته است.

در دهه‌های اخیر، با ظهور چین به‌عنوان یک قدرت نوظهور در نظام‌بین‌الملل و تلاش این کشور برای گسترش نفوذ خود از طریق طرح ابتکاری یک کمربند یک جاده[۲]منطقه قفقاز جایگاه ویژه‌ای در معادلات سیاست خارجی پکن یافته است. یکی از مؤلفه‌های کلیدی این حضور، بهره‌برداری از کریدور میانی[۳]است. این مسیر ترانزیتی که چین را از طریق آسیای مرکزی، دریای خزر، قفقاز جنوبی و دریای سیاه به اروپا متصل می‌سازد، به‌عنوان یکی از جایگزین‌های راهبردی برای مسیرهای تحت کنترل روسیه و عبور از مناطق پرتنش، از اولویت‌های اقتصادی و ژئوپلیتیکی پکن محسوب می‌شود. تقویت این مسیر، به‌ویژه پس از آغاز جنگ روسیه و اوکراین در سال ۲۰۲۲، شتاب بیشتری گرفته و به فرصتی برای چین تبدیل شده تا در خلأ نسبی روسیه، نفوذ اقتصادی و دیپلماتیک خود را گسترش دهد.

۱Heart Land

۲Belt and Road Initiative

۳Trans-Caspian International Transport Route

سیاست ایالات‌متحده در قفقاز جنوبی (ارمنستان، جمهوری آذربایجان و گرجستان) ترکیبی از اهداف ژئوپلیتیکی، امنیتی و اقتصادی است که با تغییر دولت‌ها و شرایط منطقه‌ای تفاوت‌هایی پیدا می‌کند. آمریکا با هدف حفظ موازنه قدرت، مهار نفوذ روسیه و کنترل مسیرهای انتقال انرژی، سیاست‌های فعالی در منطقه اتخاذ کرده است. این سیاست‌ها شامل حمایت از استقلال سیاسی و اقتصادی کشورهای قفقاز، ایجاد ائتلاف‌های منطقه‌ای و همکاری‌های نظامی و امنیتی، و فشار دیپلماتیک یا اقتصادی محدود برای جهت‌دهی به سیاست خارجی این کشورها است. در چنین شرایطی، رقابت میان سه قدرت جهانی – ایالات‌متحده، روسیه و چین–به‌ویژه در حوزه‌های انرژی، ترانزیت و امنیت، ساختار جدیدی از موازنه و کشمکش در قفقاز ایجاد کرده است. این رقابت باعث می‌شود که استقلال ظاهری کشورهای قفقاز حفظ شود، اما در عمل سیاست خارجی آن‌ها تا حدی با منافع بازیگران بزرگ هماهنگ باشد (Cornell, S. E.2009).

جمهوری اسلامی ایران نیز به‌عنوان یکی از کشورهای هم‌جوار قفقاز، دارای پیوندهای تاریخی، فرهنگی و اقتصادی با این منطقه بوده و همواره تلاش کرده است تا با استفاده از موقعیت ژئوپلیتیکی خود، نقش مؤثری در تحولات قفقاز ایفا کند. با این حال، پیچیدگی رقابت میان قدرت‌ها، تحریم‌های بین‌المللی، و محدودیت‌های زیرساختی، موانعی در مسیر تحقق کامل منافع ملی ایران در قفقاز ایجاد کرده است. از همین رو، تعامل با چین و بهره‌برداری از فرصت‌های ناشی از حضور این قدرت آسیایی در قفقاز، می‌تواند زمینه‌ای برای بازیابی نقش ایران در معادلات منطقه‌ای فراهم آورد.

در چنین بستری، این مقاله می‌کوشد با تکیه بر نظریه رئالیسم تهاجمی، سیاست خارجی چین در قفقاز را تحلیل کند و تأثیرات احتمالی آن بر منافع ملی ایران را بررسی نماید. فرضیه پژوهش بر این مبنا استوار است که چین نه به دنبال کسب هژمونی مستقیم در منطقه، بلکه به دنبال ایجاد توازن میان نفوذ قدرت‌های رقیب و تضمین منافع اقتصادی و امنیتی خود است؛ رویکردی که می‌تواند امکان همکاری و هم‌افزایی با ایران را نیز فراهم آورد.

پیشینه پژوهش

این پژوهش از منابع مرتبط پیشین کمک گرفته است، و به معرفی تعدادی از آن‌ها می‌پردازد. بهرام امیراحمدیان و روح‌الله صالحی در مقاله اهداف و راهبردهای سیاست خارجی چین در آسیای مرکزی (۱۳۹۲) به بررسی وضعیت سیاست خارجی چین در منطقه آسیای مرکزی و همچنین ضمن تحلیل سیاست خارجی پکن، به تعقیب اهداف سیاست خارجی در منطقه آسیای مرکزی نیز می‌پردازند. کتاب مسیر انرژی‌های پایدار در قفقاز جنوبی: فرصت‌هایی برای توسعه و انتخاب‌های سیاسی[۱] در سال ۲۰۱۵ توسط پترا اوپتز[۲] نوشته شده است که به بررسی موقعیت استراتژیکی قفقاز جنوبی می‌پردازد و بر این باور است که این منطقه می‌تواند نقش مهمی را در سیاست بین‌الملل ایفا نماید. نویسنده به ارزیابی چالش‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی سه کشور جمهوری آذربایجان، گرجستان و ارمنستان می‌پردازد. همچنین در مقاله بنیادهای امنیتی سیاست خارجی که توسط عبدالله قنبرلو (۱۳۹۲) نوشته شده است به بررسی در حوزه امنیت در سیاست خارجی چین می‌پردازد. از مهم‌ترین کتاب کار شده در این حوزه می‌توان به اثر ولی کوزه‌گر کالجی با عنوان ایران و جمهوری‌های قفقاز که در سال ۹۶ چاپ شده است، اشاره نمود. نویسنده در این کتاب به مطالعه روابط بین ایران و جمهوری‌های قفقاز و همچنین منافع ملی ایران در این منطقه می‌پردازد. کتاب سیاست خارجی ایران در دوران بعد از فروپاشی شوروی (۱۳۹۲) توسط شیرین هانتر نوشته شد. این کتاب یکی از آثار مهم در زمینه سیاست خارجی ایران پس از جنگ سرد است که با نگاهی غربی و بیرونی به تحلیل سیاست خارجی ایران می‌پردازد. کتاب گسل‌های منازعه در آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی (۲۰۰۳) توسط موسسه رند[۳] آمریکا منتشر شد، که منبعی مناسب و جامع در خصوص روابط دوجانبه کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی با همسایگان و بازیگران عمده جهانی است. همچنین در سال ۲۰۲۴ دانشگاه مسکو مقاله‌ای با عنوان استراتژی سیاست خارجی چین در قفقاز جنوبی چاپ نمود. این مقاله نیز به اهمیت منطقه قفقاز جنوبی برای چین

۱Sustainable Energy Pathways In the South Caucasus: opportunities for development and political choices

۲Optiz, Petra

۳RAND

می‌پردازد و نویسندگان از توسعه کریدور حمل‌ونقل بین‌المللی ترانس کاسپین به‌عنوان مسیر جایگزین روسیه برای اتصال چین به اروپا نام می‌برند. مقاله حاضر نیز با بررسی پژوهش‌های انجام‌شده، هدف اصلی و نوآوری این پژوهش، بررسی تأثیر سیاست خارجی چین در قفقاز بر منافع ملی ایران است که در ابتدا به‌صورت جداگانه به ارزیابی این مسائل موجود در پژوهش می‌پردازد و سپس تأثیر هریک از مسائل بر یکدیگر را تبیین می‌کند.

روش پژوهش

این مقاله از روش پژوهشی تبیینی، برای پاسخ به سؤال چگونه سیاست خارجی چین در قفقاز می‌تواند بر منافع ملی ایران تأثیرگذار باشد، استفاده می‌کند. همان‌گونه که در تعریف روش پژوهش تبیینی آمده است، اصطلاح تبیین فرایندی است، عقلی-پژوهشی (معرفتی) که بر اساس دلیل و برهان و به شیوه‌ای منسجم و منطقی، به بررسی جنبه یا جنبه‌های گوناگون یک مسئله پرداخته و از پیدایش مسئله مجهول یا امر مبهم، به وجود می‌آید (رحمان‌زاده و عطوفی، ۱۳۹۳: ۴۵). در واقع نوعی از طرح تحقیق است که در آن به توضیح دقیق جنبه‌های مطالعه می‌پردازد. تحقیقات تبیینی برای کمک به ما در یافتن مسئله‌ای که قبلاً عمیق موردبررسی قرار نگرفته، انجام می‌شود. تحقیقات تبیینی برای به دست آوردن شواهد قطعی مورد استفاده قرار نمی‌گیرد؛ بلکه به ما در درک کارآمدتر مسئله کمک می‌کند. محقق هنگام انجام تحقیق باید بتواند خود را با داده‌های جدید و بینش جدیدی که هنگام مطالعه موضوع کشف می‌کند، سازگار کند (Yousef) . سؤال اصلی این مقاله این است که چگونه سیاست خارجی چین در قفقاز بر منافع ملی ایران تأثیر می‌گذارد و فرضیه اصلی آن نیز این است که حضور سیاست خارجی چین در قفقاز به دنبال ایجاد نوعی تعادل بین حضور هژمونی روسیه و آمریکا در منطقه است، که این مسئله می‌تواند باعث تقویت منافع ملی ایران در قفقاز گردد.

چارچوب نظری: رئالیسم تهاجمی و رقابت قدرت‌ها از نگاه مرشایمر

پژوهش حاضر از نظریه رئالیسم تهاجمی[۱]جان مرشایمر بهره می‌گیرد تا رفتار سیاست خارجی چین در منطقه قفقاز جنوبی و تأثیر آن بر منافع ملی ایران را تحلیل کند. رئالیسم تهاجمی بر این فرض مبتنی است که در یک ساختار آنارشیک بین‌المللی، قدرت‌های بزرگ برای حفظ امنیت و بقاء، ناگزیر به افزایش قدرت نسبی خود هستند. به تعبیر مرشایمر، کشورها تنها در صورتی احساس امنیت می‌کنند که به جایگاه هژمون منطقه‌ای دست یافته باشند. رویکرد رئالیسم تهاجمی، به‌ویژه در چارچوب نظری جان مرشایمر، بر این باور است که قدرت‌های بزرگ همواره در پی افزایش قدرت خود هستند تا به موقعیت هژمون منطقه‌ای دست یابند (Mearsheimer, 2001). این نظریه بر رقابت دائمی دولت‌ها در نظام آنارشیک بین‌المللی تأکید دارد و بر اساس آن، رفتار قدرت‌های بزرگ مانند چین در عرصه بین‌الملل، نه از خصومت بلکه از منطق بقا، موازنه سازی و افزایش قدرت ناشی می‌شود.

بر اساس این دیدگاه، سیاست خارجی چین در قفقاز را می‌توان تلاشی استراتژیک برای افزایش قدرت اقتصادی و سیاسی خود دانست؛ تلاشی که با هدف ایجاد تعادل میان هژمونی روسیه و نفوذ ایالات‌متحده صورت می‌گیرد. قفقاز به‌عنوان منطقه‌ای ژئوپلیتیکی، از اهمیت ویژه‌ای برای رقابت قدرت‌های بزرگ برخوردار است؛ ایالات‌متحده از طریق امضای توافقات امنیتی و سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی در پی تثبیت نفوذ خود در منطقه است، در حالی که روسیه این منطقه را به‌عنوان عمق استراتژیک خود تلقی می‌کند (کولایی، ۱۳۸۹؛ عزتی و الماسی، ۱۳۸۹).

چین که در دهه‌های اخیر به قدرت اقتصادی بزرگی در نظام‌بین‌الملل بدل شده است، بدون ورود مستقیم به منازعات نظامی، از طریق پروژه‌هایی نظیر یک کمربند، یک راه و سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های منطقه‌ای، جایگاه خود را در قفقاز تقویت کرده است. به گفته مرشایمر (۲۰۲۱)، چین به‌عنوان قدرتی در حال خیزش، ناگزیر است با قدرت‌های موجود وارد رقابت شود، و این امر می‌تواند ساختار توازن قوا را در مناطق مختلف، از جمله قفقاز، دگرگون سازد.

۱Offensive Realism

در این میان، جمهوری‌های قفقاز با احتیاط در پی حفظ روابط متوازن با هر سه قدرت بزرگ یعنی آمریکا، روسیه و چین هستند. آن‌ها از یک‌سو نسبت به نفوذ گسترده روسیه و تأثیر آن بر سیاست داخلی و خارجی خود محتاط‌اند (De Waal, 2010) و از سوی دیگر، به دنبال بهره‌گیری از فرصت‌های سرمایه‌گذاری و پروژه‌های اقتصادی چین و حمایت‌های امنیتی آمریکا هستند .(Zhang & Wu, 2020) چین نیز عمدتاً از طریق سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی و پروژه‌های زیرساختی، نقش خود را در منطقه گسترش می‌دهد و روابط اقتصادی خود را با بازیگران منطقه‌ای از جمله ایران توسعه می‌دهد، بدون آنکه تاکنون نفوذ مستقیم سیاسی بر توازن قدرت در قفقاز ایجاد کرده باشد (Rolland, 2019).

روابط چین و ایران در قفقاز نمونه‌ای از همکاری‌های تاکتیکی و اقتصادی در چارچوب منافع متقابل است. چین از طریق سرمایه‌گذاری‌های زیرساختی و اقتصادی و ایران از طریق همکاری‌های منطقه‌ای، هر دو در پی گسترش منافع استراتژیک خود در منطقه هستند (Rolland, 2019; Zhang & Wu, 2020). هرچند این همکاری می‌تواند در بلندمدت با چالش منافع متضاد مواجه شود، اما در شرایط فعلی، این تعامل‌ها عمدتاً اقتصادی و توسعه‌ای است و آثار سیاسی مستقیم آن بر توازن قوا محدود و غیر مستند است.

در نهایت، مطابق با نظریه مرشایمر، چین تنها زمانی می‌تواند به یک قدرت هژمون تبدیل شود که ابتدا جایگاه خود را در منطقه‌اش تثبیت کند و سپس با گسترش نفوذ به مناطق پیرامونی نظیر قفقاز، آسیای مرکزی و خاورمیانه، به مقابله با دیگر قدرت‌ها بپردازد (Mearsheimer, 2019; 2021). بنابراین، سیاست خارجی چین در قفقاز نه‌تنها ابزاری برای تعقیب منافع ملی این کشور است، بلکه می‌تواند در توازن قوا در منطقه و تأمین منافع دیگر بازیگران منطقه‌ای نظیر ایران نیز تأثیرگذار باشد.

تحول در سیاست خارجی چین: از ایدئولوژی تا عمل‌گرایی راهبردی

در سال‌های پس از جنگ سرد، سیاست خارجی چین شاهد تحولاتی بنیادین بوده است که هدف اصلی آن بازتعریف جایگاه این کشور به‌عنوان یک قدرت بزرگ در نظام‌بین‌الملل است. سیاست خارجی چین اکنون بر ترکیبی از اهداف اقتصادی، افزایش

توان نظامی، و گسترش نفوذ جهانی تمرکز دارد. برخلاف رویکرد تهاجمی سنتی، رهبران این کشور با اتخاذ استراتژی‌های عمل‌گرایانه، تلاش کرده‌اند با بهره‌گیری از قدرت نرم، جایگاه بین‌المللی خود را تثبیت نمایند.

تحول سیاست خارجی چین از دوره مائو آغاز و در دوران دنگ شیائوپینگ عمق بیشتری یافت. در این دوره، تمرکز بر رشد اقتصادی، تعامل سازنده با جهان و دوری از درگیری‌های نظامی، این سیاست خارجی را از فاز ایدئولوژیک به فاز عمل‌گرایانه سوق داد. دنگ با کنار گذاشتن گفتمان تهاجمی، به سمت بهره‌گیری از قدرت نرم رفت؛ مفهومی که بعدها به یکی از پایه‌های سیاست خارجی چین تبدیل شد. از منظر دنگ، قدرت نظامی به‌تنهایی نمی‌تواند مزایای پایدار برای پکن در نظام‌بین‌الملل ایجاد کند، و این امر موجب توجه بیشتر به دیپلماسی اقتصادی، فرهنگی و چندجانبه گرایی شد (شریعتی‌نیا، ۱۳۸۶).

چین اهداف متعددی را در قالب سیاست خارجی خود دنبال می‌کند. هدف نخست، ایجاد صلح و ثبات در روابط با دیگر کشورها، به‌ویژه همسایگان است. دوم، دسترسی به منابع طبیعی و بازارهای جهانی برای تداوم رشد اقتصادی، به‌ویژه در کشورهای درحال‌توسعه، که ضمن بهره‌برداری از منابع انرژی، مواد اولیه و نیروی کار ارزان، زمینه‌ساز تقویت پیوندهای سیاسی نیز می‌شود. هدف سوم، سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیربنایی در مناطق استراتژیک به‌ویژه از طریق ابتکار «یک کمربند یک جاده» است؛ پروژه‌ای عظیم که شامل دو محور جاده ابریشم جدید و جاده دریایی ابریشم[1] است و بر چهار پایه توسعه زیرساخت‌ها، هماهنگی اقتصادی-سیاسی، رفع موانع تجاری و گسترش تعاملات فرهنگی استوار است (رضاپور و سیمبر، ۱۳۹۸). این ابتکار نه‌تنها پیوندهای اقتصادی چین را تقویت می‌کند، بلکه ابزار مؤثری برای گسترش نفوذ ژئوپلیتیکی این کشور در آسیا، اروپا، خاورمیانه و آفریقا به شمار می‌رود. در همین چارچوب، پکن به دنبال ایفای نقشی مؤثر در کشورهای درحال‌توسعه و همچنین رقابت با قدرت‌های سنتی نظام‌بین‌الملل نظیر ایالات‌متحده و اتحادیه اروپا است (عسگرخانی و الوند، ۱۳۹۳).

۱Maritime Silk Road

در قرن بیست‌ویکم، سیاست خارجی چین بر دو گفتمان کلیدی استوار است که توسط هو جین‌تائو، رئیس‌جمهوری وقت ، مطرح شد: نخست، «ظهور مسالمت‌آمیز» که مبتنی بر پرهیز از منازعات نظامی و تلاش برای ادغام در نظام‌بین‌الملل است؛ و دوم، «جهان هارمونیک»، که بر استفاده از صلح و همکاری به‌جای زور و تهدید تأکید دارد. این دو گفتمان، نشانگر چرخش راهبردی این قدرت از سیاست‌های تنش‌زا به‌سوی دیپلماسی صلح‌آمیز و تعامل‌گرا هستند. دیپلماسی اقتصادی چین نیز از اهمیت بالایی برخوردار است. این دیپلماسی شامل طیفی از ابزارها از جمله تجارت دوجانبه و چندجانبه، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، توافق‌نامه‌های تجارت آزاد و اعطای وام‌ها و تمهیدات مالی به کشورهای هدف است. از اهداف کلیدی چین در این عرصه، دسترسی به آب‌های آزاد و مسیرهای دریایی ایمن، به‌ویژه در دریای چین جنوبی است که به‌طور فزاینده‌ای به صحنه رقابت‌های ژئوپلیتیکی بدل شده است.

در مجموع، چین در پی دستیابی به الگویی از «گذار از ثروت به قدرت» است؛ الگویی که بر مبنای تولید، افزایش ثروت ملی و تبدیل آن به قدرت سیاسی و نظامی استوار است. پکن با تکیه بر چنین رویکردی، به دنبال ارتقای جایگاه خود در نظام‌بین‌الملل از طریق پیوند زدن قدرت اقتصادی با دیپلماسی صلح‌آمیز و چندجانبه گرایی است.

سیاست خارجی چین در قفقاز جنوبی: پیوند راهبرد اقتصادی با ملاحظات ژئوپلیتیکی

قفقاز جنوبی در دهه‌های اخیر به‌تدریج به یکی از محورهای راهبردی سیاست خارجی جمهوری خلق چین بدل شده است. گرچه با هیچ‌یک از کشورهای این منطقه –ارمنستان، جمهوری آذربایجان و گرجستان– مرز زمینی مستقیم ندارد، اما موقعیت ژئواستراتژیک قفقاز جنوبی در اتصال آسیای مرکزی به اروپا و دسترسی به مسیرهای انرژی و ترانزیت، جایگاه این منطقه را در کانون ابتکار یک کمربند، یک جاده ارتقا بخشیده است. از سال ۲۰۱۳، پکن کوشیده است از رهگذر این ابتکار، شبکه‌ای منسجم از زیرساخت‌های حمل‌ونقل و تجاری در اوراسیا ایجاد کند؛ شبکه‌ای که قفقاز جنوبی در آن به‌منزله

گلوگاهی ارتباطی و مسیر جایگزین برای کریدورهای عبوری از روسیه ایفای نقش می‌کند.

در سطح کلان، سیاست پکن در قفقاز جنوبی بر سه محور اصلی استوار است: (۱) اجتناب از مداخله مستقیم در منازعات سیاسی و امنیتی منطقه، (۲) تمرکز بر توسعه زیرساخت‌ها و اتصال‌پذیری، و (۳) بهره‌گیری از ظرفیت‌های اقتصادی جهت تقویت حضور بلندمدت، بی‌آنکه به رویارویی با بازیگران مسلطی چون روسیه یا ایالات‌متحده بینجامد. این رویکرد با اصول بنیادین سیاست خارجی، نظیر احترام به حاکمیت کشورها، عدم‌مداخله در امور داخلی و تأکید بر منافع متقابل، همخوانی دارد.

تحولات اقتصادی و ژئوپلیتیکی چین در کشورهای قفقاز جنوبی

ارمنستان

با وجود محدودیت‌های زیرساختی و اقتصادی، ارمنستان در سال‌های اخیر -به‌ویژه در حوزه‌هایی همچون معدن، انرژی و همکاری‌های دفاعی- مورد توجه قرار گرفته است. چین که سومین شریک تجاری ایروان به شمار می‌رود، در توسعه روابط دوجانبه نقش فعالی ایفا کرده است. نمونه بارز این روند، افزایش مبادلات تجاری دو کشور از ۱۶ میلیون دلار در سال ۲۰۱۱ به بیش از ۱,۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۵ است(arka.am, 2025) . در حوزه دفاعی نیز، اعطای کمک‌های نظامی و فروش سامانه‌های موشکی WM80 از سوی این کشور، گویای تعمیق همکاری‌های راهبردی است (فلاحی و شفیعی، ۱۳۹۹). با این حال، سیاست پکن در قبال ارمنستان عمدتاً ماهیتی توسعه‌ای و نهادی داشته و از مواجهه با نفوذ سنتی روسیه در این کشور پرهیز شده است.

گرجستان

گرجستان به‌واسطه موقعیت ژئوپلیتیکی خاص خود به‌عنوان دروازه ارتباطی اروپا و آسیای غربی، یکی از نخستین کشورهایی بود که به ابتکار یک کمربند، یک جاده پیوست و همکاری‌های اقتصادی خود با چین را گسترش داد. چین از طریق سرمایه‌گذاری در بندرهای دریای سیاه، خطوط ریلی و جاده‌ای و امضای توافقنامه تجارت آزاد در سال

۲۰۱۷، پیوندهای راهبردی خود با تفلیس را تحکیم کرده است. گرجستان نسبت به دیگر کشورهای منطقه، آمادگی و تمایل بیشتری برای نهادینه‌سازی همکاری‌های اقتصادی با چین از خود نشان داده است(Rolland, 2019 ، مرکز مطالعات استراتژیک و بین‌المللی، ۱۴۰۴).

همچنین، حضور شرکت‌ها و سرمایه‌گذاری‌های چینی در گرجستان چشمگیر بوده و گردش کالا بین دو کشور از ۶۴۰ میلیون دلار در سال ۲۰۱۲ به تقریباً ۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۴ افزایش یافته است (Georgian News, 2025). شرکت‌های چینی پروژه‌های زیرساختی مهمی مانند جاده‌ها و تونل‌های استراتژیک اجرا کرده و همکاری‌های فرهنگی و آموزشی، شامل آموزش زبان چینی و ایجاد مؤسسه کنفوسیوس، تقویت شده است. نزدیکی گرجستان به چین برای حزب رؤیای گرجستان فرصتی برای متعادل کردن فشار غرب، توسعه اقتصادی و تقویت مشارکت سیاسی فراهم کرده است World Bank, (2019، مرکز مطالعات استراتژیک و بین‌المللی، ۱۴۰۴).

جمهوری آذربایجان

جمهوری آذربایجان به دلیل موقعیت جغرافیایی ممتاز و منابع غنی انرژی، نقشی کلیدی در راهبرد منطقه‌ای چین ایفا می‌کند. مشارکت فعال چین در پروژه‌هایی نظیر راه‌آهن باکو-تفلیس-قارص، خط لوله گاز طبیعیTANAP[1] ، و سرمایه‌گذاری در بخش‌های انرژی و کشاورزی، بیانگر سطح بالای تعاملات اقتصادی میان دو کشور است .همچنین، حضور نهادهایی همچون بانک سرمایه‌گذاری زیربنایی آسیاییAIIB[2] در این کشور، نشانگر گسترش نفوذ مالی چین از رهگذر سازوکارهای چندجانبه است(فلاحی و شفیعی، ۱۳۹۹).

سیاست چین در قفقاز جنوبی عمدتاً بر ظرفیت‌سازی اقتصادی، گسترش همکاری‌های زیرساختی و پرهیز از درگیری‌های ژئوپلیتیکی متمرکز است. این رویکرد به پکن امکان می‌دهد تا در محیطی چندقطبی و رقابتی، جایگاه خود را از طریق ابزارهای غیرنظامی

۱Trans Anatolian Pipeline

۲Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB)

تقویت کند. در عین حال، کشورهای منطقه نیز با استقبال از سرمایه‌گذاری‌های چین، در پی آن‌اند تا ضمن تنوع‌بخشی به سبد سیاست خارجی خود، وابستگی سنتی به روسیه یا غرب را کاهش دهند. تعامل متوازن با جمهوری‌های قفقاز جنوبی، الگویی از سیاست ورزی محتاطانه اما مؤثر در قلمرو ژئوپلیتیک اوراسیا به شمار می‌رود.

راهبرد سیاست خارجی ایران در قفقاز جنوبی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، ساختار سیاسی ایران از سلطنت به جمهوری اسلامی تغییر یافت و به دنبال آن، رویکرد سیاست خارجی و تعریف منافع ملی نیز دگرگون شد. به گفته روح‌الله رمضانی، منافع ملی ایران پس از انقلاب را می‌توان در چهار دوره تمثیلی تقسیم‌بندی کرد: «منافع سلطانی»، «منافع ایدئولوژیکی-اسلامی»، «منافع عملی-اسلامی» و «منافع مردمی-اسلامی». او در تبیین «منافع سلطانی» اشاره می‌کند که در این دوره، حاکمیت سیاسی مبتنی بر اقتدار شخصی شاه بود و نهادهای حکومتی به‌عنوان ابزار تأمین منافع شخصی سلطنت به کار گرفته می‌شدند (درویشی و فردی، ۱۳۸۷).

با وقوع انقلاب اسلامی، ایران دگرگونی اساسی در سیاست خارجی خود را تجربه کرد که می‌توان آن را نوعی «چرخش انقلابی» دانست. تهران سیاست خارجی خود را مبتنی بر مبارزه با سلطه‌جویی آمریکا، حمایت از شیعیان، صدور انقلاب اسلامی، و حفظ نظام جمهوری اسلامی قرار داد. در نتیجه، منافع ملی ایران دیگر صرفاً از منظر ژئوپلیتیکی تعریف نمی‌شد، بلکه مؤلفه‌های ایدئولوژیک نیز در تعیین اهداف و راهبردهای کلان سیاست خارجی کشور وارد شدند.

در این میان، منطقه قفقاز جنوبی به‌عنوان حلقه اتصال آسیای مرکزی، روسیه، ترکیه و خاورمیانه، برای ایران اهمیتی حیاتی دارد. شکل‌گیری ابتکارات ترانزیتی جدید نظیر کریدور میانی که از چین، قزاقستان، دریای خزر، جمهوری آذربایجان، گرجستان و سپس به اروپا می‌رسد، سبب نگرانی ایران از احتمال حذف از معادلات ترانزیتی منطقه شده است. کریدور میانی با حمایت ترکیه، جمهوری آذربایجان و کشورهای غربی به دنبال تضعیف موقعیت سنتی ایران در اتصال شرق به غرب است. بنابراین، منافع ایران اقتضا

می‌کند در رقابت با این کریدور، مسیرهای جایگزینی مانند «کریدور شمال-جنوب» را تقویت کند و همکاری‌های راهبردی با هند، روسیه و ارمنستان را افزایش دهد.

همچنین، ایران نگران است که حضور فزاینده بازیگرانی مانند اسرائیل، ترکیه و ناتو در جمهوری آذربایجان، موازنه قدرت در مرزهای شمالی‌اش را به زیان آن تغییر دهد. از سوی دیگر، روابط سرد میان تهران و باکو به‌ویژه پس از جنگ دوم قره‌باغ، باعث شده که ایران برای حفظ نفوذ منطقه‌ای خود، بر تقویت روابط با ارمنستان و سرمایه‌گذاری در مسیرهای جایگزین ترانزیتی تأکید کند. تحریم‌های اقتصادی ناشی از فعالیت‌های هسته‌ای نیز سبب شد ایران به دنبال کاهش وابستگی به غرب و گسترش روابط با کشورهای همسایه و مناطق پیرامونی از جمله قفقاز برآید. در این راستا، قفقاز به‌عنوان منطقه‌ای با اهمیت ژئوپلیتیکی ویژه، به یکی از محورهای مهم در سیاست خارجی جمهوری اسلامی تبدیل شد.

در چارچوب این سیاست، تهران اهداف متعددی را در قفقاز دنبال می‌کند، از جمله:

- حفظ امنیت ملی و جلوگیری از سرایت بحران‌های منطقه‌ای به داخل کشور؛
- گسترش روابط سیاسی و اقتصادی با جمهوری‌های منطقه؛
- جلوگیری از نفوذ قدرت‌های رقیب مانند ایالات‌متحده و اسرائیل؛
- سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و توسعه اقتصادی مناطق مرزی؛
- حفظ استقلال، تمامیت ارضی و وحدت ملی؛
- رقابت نرم با سایر بازیگران بزرگ بین‌المللی از جمله روسیه و چین (دهقانی فیروزآبادی و مرادی، ۱۳۹۴).

از سوی دیگر، رویکرد ایران در قبال سایر قدرت‌ها نیز با ملاحظات خاصی همراه بوده است. به‌عنوان‌مثال، اگرچه ایران خواهان ایفای نقش فعال در قفقاز است، اما از مواجهه مستقیم با روسیه پرهیز دارد. روسیه به‌عنوان قدرت سنتی منطقه، همواره نسبت به نفوذ دیگر بازیگران در قفقاز حساس بوده و آن را تهدیدی برای حوزه نفوذ خود تلقی کرده است. بنابراین، تهران تلاش کرده ضمن حفظ روابط استراتژیک با مسکو، از تبدیل‌شدن به رقیب منطقه‌ای آن اجتناب ورزد (هانتر، ۱۳۸۹).

از نظر سیاست گذاران ایرانی، تقویت جایگاه ایران در قفقاز مستلزم حضور فعال در رقابت‌های ژئواکونومیک منطقه و تقویت ائتلاف‌های چندجانبه است. ایران تلاش می‌کند ضمن همکاری با روسیه و چین، از مواجهه مستقیم با آن‌ها در رقابت‌های منطقه‌ای پرهیز کند. در عین حال، تهدیدات ناشی از تجزیه‌طلبی قومی، حضور نظامی خارجی، و تغییرات ژئوپلیتیکی در قفقاز جنوبی، ایران را به اتخاذ راهبردهای پیش‌دستانه برای حفظ منافع ملی سوق داده است. در مجموع، منافع ملی ایران در قفقاز در چارچوب رویکردی چندلایه تعریف می‌شود که تلفیقی از الزامات امنیتی، ملاحظات ژئوپلیتیکی، اهداف اقتصادی، و در مواردی، عناصر ایدئولوژیک را شامل می‌شود.

رویکرد سیاسی و اقتصادی منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی: چارچوبی ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی

یکی از مهم‌ترین تحولات ژئوپلیتیکی دو قرن گذشته که در همسایگی ایران رخ داد، فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی بود. این تحول موجب ظهور سه جمهوری مستقل در قفقاز جنوبی، یعنی ارمنستان، جمهوری آذربایجان و گرجستان شد. به دلیل اشتراکات تاریخی، فرهنگی و جغرافیایی، این منطقه همواره در اولویت سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران قرار داشته است (کالجی، ۱۳۹۶).

منطقه قفقاز از منظر ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی موقعیتی راهبردی دارد. این منطقه نه‌تنها گذرگاه انرژی، تجارت و ترانزیت بین آسیا و اروپاست، بلکه به دلیل هم‌مرزی با ایران، از اهمیت بالایی برای امنیت ملی کشور برخوردار است. بر این اساس، اهداف اصلی سیاست خارجی ایران در قفقاز شامل مواردی چون حفظ امنیت ملی، مقابله با تهدیدهای تجزیه‌طلبانه، تأمین منافع اقتصادی و ژئوپلیتیکی، و ایجاد ثبات در مرزهای شمالی کشور است (دهقانی فیروزآبادی و مرادی، ۱۳۹۴).

سیاست خارجی ایران در قبال قفقاز بر دو محور «امنیت» و «همکاری منطقه‌ای» متمرکز است. در سطح امنیتی، ایران با تأکید بر مفهوم «امنیت به‌هم‌پیوسته» بر این باور است که ثبات در قفقاز مستقیماً با امنیت داخلی کشور در ارتباط است. در بعد همکاری‌های

منطقه‌ای، ایران به دنبال ایفای نقش فعال در چارچوب‌های چندجانبه است. به‌عنوان‌مثال، حضور در ابتکار «فرمت ۳+۳» (شامل ایران، روسیه، ترکیه + جمهوری آذربایجان، ارمنستان و گرجستان) بیانگر تلاش تهران برای ایفای نقش سازنده در معماری امنیتی منطقه‌ای است. همچنین، ایران بارها آمادگی خود را برای میانجی‌گری در منازعات قره‌باغ اعلام کرده و از راه‌حل‌های سیاسی حمایت کرده است (وزارت امورخارجه ایران، ۱۴۰۲).

با این حال، سیاست منطقه‌ای ایران با چالش‌هایی نیز مواجه است. رقابت قدرت‌های بین‌المللی مانند آمریکا، ناتو، اسرائیل و اتحادیه اروپا، و هم‌زمان افزایش نفوذ روسیه و چین، موجب تنگ‌تر شدن فضای مانور تهران در منطقه شده است. ایران با درک این واقعیت، تلاش می‌کند بدون ورود به رقابت‌های پرهزینه با قدرت‌های بزرگ، جایگاه سیاسی خود را از طریق مشارکت فعال در پروژه‌های اقتصادی حفظ کند. یکی از مهم‌ترین ابزارهای ژئواکونومیکی ایران در این زمینه، کریدور میانی است؛ مسیری ترانزیتی که چین را از طریق آسیای مرکزی، دریای خزر، قفقاز جنوبی و دریای سیاه به اروپا متصل می‌کند. این مسیر به‌عنوان جایگزینی برای مسیرهای شمالی (از طریق روسیه) و جنوبی (از طریق ایران و ترکیه) در حال گسترش است. همچنین، مشارکت در کریدور میانی به تهران امکان می‌دهد تا در برابر ابتکارات انحصاری ترکیه یا غرب در منطقه توازن ایجاد کند. در کنار این تحولات، ایران به دنبال تبیین سیاست خارجی خود در قالب سندهایی چون «سیاست همسایگی» نیز بوده است. در این سند که در سال ۱۴۰۰ توسط وزارت امورخارجه تدوین شد، همکاری با همسایگان قفقازی و تمرکز بر ابزارهای دیپلماسی اقتصادی، انرژی و ترانزیت به‌عنوان اولویت‌های راهبردی تعریف شده‌اند.

با توجه به سیاست تهاجمی ایالات‌متحده در منطقه به‌ویژه در دوران ریاست‌جمهوری ترامپ، ایران با استفاده از ابزارهای دیپلماتیک و استراتژیک (از جمله همکاری با روسیه و چین) در پی جلوگیری از افزایش نفوذ غرب بوده است. این رویکرد با چارچوب نظری رئالیسم تهاجمی هم‌راستاست؛ نظریه‌ای که تأکید دارد در نظام آنارشیک بین‌المللی، قدرت‌ها باید همواره در پی حفظ و ارتقای موقعیت استراتژیک خود باشند و برای

جلوگیری از تهدیدات بالقوه، به رقابت در عرصه‌های منطقه‌ای و جهانی بپردازند (Mearsheimer, 2001).

در نتیجه، منافع ملی ایران در قفقاز نه تنها بر مبنای ملاحظات امنیتی؛ بلکه بر پایه الزامات ژئواکونومیک، تعاملات چندجانبه و موازنه سازی منطقه‌ای تعریف می‌شود؛ مجموعه‌ای از عوامل درهم‌تنیده که ضرورت تدوین سیاستی فعال، واقع‌گرایانه و چندلایه را برای جمهوری اسلامی ایران در این منطقه حساس ایجاب می‌کند.

منطقه قفقاز جنوبی به دلیل برخورداری از منابع غنی انرژی به‌ویژه نفت و گاز، همواره در کانون توجه بازیگران منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای قرار داشته است. در دوران اتحاد جماهیر شوروی، بهره‌برداری از این منابع در انحصار مسکو بود؛ به‌گونه‌ای که قفقاز یکی از ۱۸ منطقه اقتصادی شوروی محسوب می‌شد و سهم قابل‌توجهی از تولید انرژی آن را بر عهده داشت: ۱۶ درصد از نفت، ۳۱ درصد از گاز طبیعی، ۶ درصد از زغال‌سنگ و ۸ درصد از انرژی برق (کالجی، ۱۳۹۶). با فروپاشی شوروی، جمهوری‌های قفقاز جنوبی به استقلال رسیدند و رقابت قدرت‌ها برای نفوذ در این منطقه وارد مرحله‌ای نوین شد؛ از جمله روسیه، ایالات‌متحده، ترکیه و چین، که هر یک با اهدافی ژئواکونومیک و ژئوپلیتیک در پی کسب هژمونی هستند.

جمهوری اسلامی ایران نیز با توجه به مرزهای زمینی مشترک و دسترسی به دریای خزر، قفقاز را بخشی از حوزه امنیتی و اقتصادی خود تلقی می‌کند. یکی از مهم‌ترین اهداف ایران در این منطقه، تضمین دسترسی پایدار به منابع انرژی و مسیرهای ترانزیتی است. در این راستا، ایران کوشیده است با کشورهای قفقاز جنوبی از طریق ایجاد روابط دوجانبه، امضای موافقت‌نامه‌های اقتصادی، عضویت در نهادهایی چون سازمان همکاری اقتصادی[1] و ایفای نقش فعال در ابتکارات منطقه‌ای همکاری نماید. عضویت ایران و جمهوری آذربایجان در این سازمان ظرفیت بالقوه‌ای برای همکاری‌های گسترده در زمینه انرژی، تجارت، حمل‌ونقل و ارتباطات فراهم می‌سازد.

۱Economic Cooperation Organization

با این حال، برخی چالش‌ها در روابط اقتصادی ایران با کشورهای قفقاز به قوت خود باقی است. از جمله اختلافات بر سر رژیم حقوقی دریای خزر که اگرچه با امضای کنوانسیون رژیم حقوقی در سال ۱۳۹۷ (۲۰۱۸) میان پنج کشور ساحلی گامی به‌سوی حل‌وفصل حقوقی برداشته شد، اما اختلاف‌نظرها درباره حدود مالکیت و بهره‌برداری از منابع انرژی همچنان پابرجاست.

از منظر ترانزیتی، قفقاز جنوبی به‌ویژه گرجستان نقش کلیدی در اتصال آسیای مرکزی به اروپا ایفا می‌کند. ایران با نگاه به سیاست توسعه کریدورهای حمل‌ونقلی، توجه ویژه‌ای به مسیرهای جایگزین از جمله کریدور میانی دارد. اگرچه جمهوری اسلامی هنوز عضو رسمی این ابتکار نیست، اما گسترش همکاری‌ها با جمهوری آذربایجان، قزاقستان و گرجستان می‌تواند زمینه را برای پیوستن به این مسیر و بهره‌برداری اقتصادی از آن فراهم سازد. این کریدور، به‌عنوان جایگزینی برای مسیرهای روسیه، می‌تواند به ایران در مقابله با تحریم‌ها و تنوع‌بخشی به صادرات و واردات کمک کند.

روابط اقتصادی ایران با ارمنستان نیز همواره باثبات بوده و تهران کوشیده است با بهره‌گیری از پیوندهای تاریخی و فرهنگی، سطح تعاملات اقتصادی با ایروان را ارتقا بخشد. در دوران پسا برجام، سفر مقامات وزارت خارجه ایران به ارمنستان و دیگر کشورهای منطقه با هدف گسترش همکاری‌های دوجانبه انجام شد. با این حال، خروج ایالات‌متحده از برجام در دوره ریاست‌جمهوری دونالد ترامپ و بازگشت تحریم‌ها، اثرات منفی مستقیمی بر مناسبات اقتصادی ایران در قفقاز بر جای گذاشت.

در نهایت، می‌توان گفت که رویکرد اقتصادی ایران در قفقاز در چارچوب تلاش برای حفظ منافع ملی، دسترسی به منابع انرژی، ایفای نقش در پروژه‌های منطقه‌ای و مقابله با انزوای ناشی از تحریم‌ها شکل‌گرفته است. در این میان، رقابت دیگر قدرت‌ها به‌ویژه چین و روسیه نیز بر پیچیدگی محیط اقتصادی قفقاز افزوده و ایران ناگزیر است با اتخاذ سیاست‌هایی هوشمندانه، جایگاه اقتصادی خود را در این منطقه راهبردی تثبیت نماید؛ مسئله‌ای که در چارچوب نظریه رئالیسم تهاجمی، به‌عنوان تلاشی برای افزایش قدرت نسبی و حفظ بقاء قابل تحلیل است.

راهبرد ایالات‌متحده در قفقاز جنوبی: رقابت‌های ژئوپلیتیکی و تلاش برای نفوذ اقتصادی

قفقاز جنوبی در دهه‌های اخیر به‌عنوان یکی از مناطق حساس ژئوپلیتیکی در سیاست خارجی ایالات‌متحده شناخته شده است. این منطقه که در تقاطع مرزهای روسیه، ایران و ترکیه قرار دارد، به دلیل دسترسی به منابع انرژی دریای خزر، نزدیکی به بازارهای اروپایی و نقش آن در کریدورهای حمل‌ونقل جهانی، از جایگاهی راهبردی برخوردار است.

با آغاز جنگ روسیه و اوکراین در سال ۲۰۲۲، اهمیت قفقاز برای آمریکا بیش‌ازپیش افزایش یافت. واشنگتن در تلاش است با کاهش وابستگی اروپا به انرژی روسیه، مسیرهای جایگزین انرژی و تجارت را از طریق دریای خزر و قفقاز جنوبی فعال سازد. در این راستا، پروژه‌هایی نظیر کریدور میانی و حمایت از زیرساخت‌های حمل‌ونقل بین‌المللی در قفقاز، برای اتصال آسیای مرکزی و چین به اروپا، در اولویت قرار گرفته است.

در این میان، ابتکار یک کمربند، یک جاده که از سوی چین مطرح‌شده، به‌عنوان رقیب ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی طرح‌های غربی تلقی می‌شود. مسیرهای این ابتکار، که شامل کریدورهای زمینی و دریایی است، منطقه قفقاز را به‌عنوان یکی از حلقه‌های کلیدی در اتصال شرق به غرب در نظر دارد. آمریکا نگران آن است که افزایش نفوذ چین از طریق این پروژه، نفوذ غرب را در منطقه محدود کند. به همین دلیل، واشنگتن به شکل فزاینده‌ای از پروژه‌های ترانزیتی موازی مانند مسیر حمل‌ونقل بین‌المللی ترانس خزر[۱]، خط لوله ترانس آدریاتیک[۲] خط لوله گاز طبیعی ترانس-آناتولین[۳]حمایت می‌کند تا با نفوذ چین و روسیه مقابله کند (Kumukov,2024).

در حوزه امنیتی، ایالات‌متحده همکاری نظامی خود با گرجستان را تعمیق کرده و این کشور را به‌عنوان شریک ناتو در منطقه، در ساختار امنیتی دریای سیاه وارد کرده است. در عین حال، نارضایتی اخیر ارمنستان از عملکرد روسیه در بحران قره‌باغ، فرصت جدیدی را

۱Trans-Caspian International Transport Route

۲Trans Adriatic Pipeline

۳Trans-Anatolian gas pipeline

برای آمریکا فراهم کرده تا با تقویت روابط دیپلماتیک و امنیتی با ایروان، نفوذ خود را در این کشور نیز افزایش دهد.

همچنین امضای توافق موسوم به کریدور زنگزور[۱] که در برخی منابع رسانه‌ای به دالان ترامپ نیز شهرت یافته، فرصت تازه‌ای را برای حضور ایالات‌متحده در قفقاز رقم زد. از نظر جغرافیایی، منطقه زَنگِزور در جنوب ارمنستان و شمال نخجوان قرار دارد و مرز میان جمهوری ارمنستان با جمهوری آذربایجان را تشکیل می‌دهد. این منطقه به دلیل اتصال بالقوه جمهوری آذربایجان به نخجوان و سپس ترکیه، جایگاهی ژئوپلیتیک دارد؛ چراکه می‌تواند مسیرهای سنتی ترانزیتی ایران را دور بزند (civilsdaily, 2025). ایده اولیه این طرح در دوران ریاست‌جمهوری دونالد ترامپ و با هدف تقویت مسیرهای انرژی و کاهش وابستگی اروپا به منابع روسیه مطرح شد. هرچند این ابتکار به‌تازگی رقم خورده و به‌طور کامل نهادینه نشده، اما حمایت واشینگتن نشان‌دهنده تلاش آمریکا برای توسعه زیرساخت‌های ترانزیتی در قفقاز جنوبی است. از سوی دیگر، این طرح با واکنش ایران همراه شد؛ تهران در ابتدا آن را تغییری در مرزهای ژئوپلیتیک منطقه ارزیابی می‌کرد، اما در ادامه، موضع خود را به مدیریت حضور بازیگران خارجی در منطقه تغییر داد. با این حال، تحقق چنین کریدوری می‌تواند نقش سنتی ایران در ترانزیت انرژی و تجارت در قفقاز را تضعیف کرده و موجب نگرانی تهران از افزایش نفوذ آمریکا و ترکیه در مجاورت مرزهایش شود (آناتولی، ۲۰۲۵).

ایالات‌متحده همچنین از پروژه‌های انرژی نظیر باکو- تفلیس- جیحان[۲] و باکو- تفلیس- ارزروم[۳] که بدون عبور از خاک روسیه و ایران، انرژی دریای خزر را به بازارهای غربی می‌رسانند، حمایت جدی می‌کند. این پروژه‌ها به‌عنوان ابزارهای ژئوپلیتیکی برای مهار ایران و روسیه محسوب می‌شوند.

۱Zangezur

۲Baku–Tbilisi–Ceyhan pipeline

۳Baku–Tbilisi–Erzurum pipeline

در مجموع، راهبرد ایالات‌متحده در قفقاز جنوبی در دهه جدید بر چهار محور تمرکز دارد:

۱. مقابله با نفوذ فزاینده چین در چارچوب ابتکار جاده ابریشم؛
۲. تضعیف جایگاه روسیه در بازار انرژی و حوزه نفوذ سنتی‌اش؛
۳. تثبیت حضور نظامی و دیپلماتیک در دریای سیاه و قفقاز؛
۴. ایجاد مسیرهای جایگزین ترانزیتی برای اتصال آسیا به اروپا با محوریت کریدور میانی.

این رویکردها در تضاد با منافع ملی ایران قرار دارد، چراکه ایران از مسیرهای جایگزین حذف می‌شود و نقش آن در کریدورهای منطقه‌ای تضعیف می‌گردد، مگر آنکه با راهبردهای چندجانبه و ائتلاف‌سازی با چین و روسیه، نقشی فعال و هماهنگ در نظم نوین منطقه‌ای ایفا کند (Kumukov,2024).

راهبرد ژئوپلیتیکی روسیه در قفقاز جنوبی: حفظ هژمونی و چالش‌های ژئواکونومیک

منطقه قفقاز جنوبی یکی از محیط‌های پیرامونی یا به‌اصطلاح "خارج نزدیک" روسیه به شمار می‌رود. پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، مسکو تلاش کرده است تا از طریق حضور مستقیم و غیرمستقیم، نفوذ تاریخی خود را در این منطقه حفظ کند. این تلاش‌ها در چارچوب رقابت راهبردی با ایالات‌متحده و ناتو، و همچنین در واکنش به گسترش نفوذ سایر بازیگران جهانی مانند چین و اتحادیه اروپا صورت می‌گیرد (کولایی و هادی‌پور، ۱۳۹۹).

وابستگی کشورهای منطقه قفقاز به صادرات انرژی و نیاز آن‌ها به بازارهای جهانی، فرصتی برای روسیه فراهم کرده است تا با بهره‌گیری از موقعیت ژئوپلیتیکی و زیرساخت‌های ترانزیتی، نفوذ خود را تثبیت کند. با این حال، ظهور رقبای جذاب‌تر اقتصادی مانند اتحادیه اروپا، چین و ایالات‌متحده، موقعیت روسیه را با چالش‌هایی روبه‌رو ساخته است. به‌ویژه که روسیه خود نیز به‌شدت وابسته به صادرات انرژی بوده و نوسانات بازار جهانی می‌تواند سیاست خارجی این کشور را آسیب‌پذیر سازد.

روسیه با درک اهمیت ژئواکونومیک منطقه، تلاش دارد تا منابع نفت و گاز قفقاز را در مدار نفوذ خود نگه دارد. این منابع می‌توانند نقش مهمی در حفظ جایگاه روسیه به‌عنوان تأمین‌کننده اصلی انرژی در اوراسیا ایفا کنند. در همین راستا، کرملین به دنبال ایجاد هژمونی منطقه‌ای در قفقاز از طریق همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه با کشورهای این حوزه است.

با این حال، حضور هم‌زمان بازیگران بزرگی مانند ایالات‌متحده، چین، اتحادیه اروپا و حتی اسرائیل، فضای رقابت را برای روسیه تنگ‌تر کرده است. چالش‌های داخلی در مناطقی چون آبخازیا، اوستیای جنوبی و قره‌باغ نیز بر پیچیدگی‌های سیاست منطقه‌ای روسیه افزوده‌اند. از منظر بین‌المللی، اهداف روسیه در قفقاز جنوبی بخشی از رقابت ژئوپلیتیکی با غرب، به‌ویژه آمریکا و ناتو محسوب می‌شود. حمایت غرب از انقلاب‌های رنگی در گرجستان، گسترش ناتو به شرق، و استقرار سامانه‌های دفاع موشکی در شرق اروپا، همگی به تقویت رویکرد تهاجمی روسیه در قفقاز منجر شده‌اند (کولایی، اسلامی، اصولی، ۱۳۹۵: ۹۸).

از سوی دیگر، ظهور چین به‌عنوان یک قدرت جهانی، معادلات ژئوپلیتیکی قفقاز را دگرگون کرده است. چین با ابتکار یک کمربند، یک جاده به دنبال گسترش نفوذ اقتصادی و استراتژیک خود در قفقاز، آسیای مرکزی، و خاورمیانه است. این پروژه که هدف آن اتصال چین به اروپا از طریق مسیرهای زمینی و دریایی است، قفقاز جنوبی را به یکی از حلقه‌های کلیدی در جاده ابریشم جدید بدل کرده است. چنین تحولی می‌تواند به تضعیف موقعیت سنتی روسیه در منطقه منجر شود، به‌ویژه اگر کشورهای قفقاز مسیرهای جایگزین ترانزیتی را به مسیرهای تحت کنترل روسیه ترجیح دهند.

در این میان، ایران و چین می‌توانند با هم‌گرایی راهبردی، در برابر حضور غرب در قفقاز موضع‌گیری مشترکی اتخاذ کنند. از دید ایران، حضور فعال چین در منطقه می‌تواند نقش موازنه‌گر در برابر نفوذ آمریکا ایفا کند. در عین حال، ایران نیز از مسیر جنوب، می‌تواند بخشی از زنجیره تأمین جاده ابریشم باشد و از این طریق جایگاه ژئوپلیتیکی خود را ارتقا دهد.

نتیجه‌گیری

سیاست خارجی چین در قبال قفقاز از راهبردی مبتنی بر صلح اقتصادی و رقابت ژئوپلیتیکی با قدرت‌های فرا منطقه‌ای، به‌ویژه ایالات‌متحده، پیروی می‌کند. بر اساس نظریه رئالیسم تهاجمی، چین در مسیر ارتقای جایگاه خود در نظام‌بین‌الملل به دنبال افزایش نفوذ در مناطق راهبردی همچون آسیای مرکزی، قفقاز و خاورمیانه است. هرچند پکن در ظاهر بر استفاده از ابزارهای قدرت نرم و توسعه اقتصادی تأکید دارد، اما اهداف بنیادین آن در راستای حفظ بقا، کسب نفوذ و رقابت با قدرت‌های بزرگ تعریف می‌شود (Mearsheimer, 2014).

در این میان، منافع ملی ایران در قفقاز نیز به‌طور طبیعی با منافع چین در موارد متعددی همپوشانی دارد. ایران، پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، سیاست خود را بر حفظ ثبات در مرزهای شمال غربی، مقابله با نفوذ ایالات‌متحده، تقویت روابط اقتصادی و انرژی محور با کشورهای منطقه، و ارتقای نقش منطقه‌ای خود متمرکز کرده است(Souleimanov, 2007).

در میان سه جمهوری قفقاز، ایران روابط نزدیکی با ارمنستان دارد که عمدتاً به دلیل همکاری‌های گسترده انرژی و زیرساختی است. در مقابل، روابط تهران و باکو تحت تأثیر نگرانی‌های امنیتی و نزدیکی جمهوری آذربایجان با ایالات‌متحده با چالش‌هایی مواجه بوده است. در این فضا، حضور فعال چین در منطقه می‌تواند فرصت‌هایی برای توازن در برابر ایالات‌متحده فراهم آورد و فضای استراتژیکی مساعدتری برای پیشبرد منافع ملی ایران ایجاد کند.

رقابت چین با ایالات‌متحده منجر به کاهش حضور و نفوذ واشنگتن در قفقاز خواهد شد که این تحول می‌تواند در خدمت امنیت و ثبات مرزهای شمالی ایران قرار گیرد. بر این اساس، روابط دوجانبه ایران و چین، به‌ویژه در قالب برنامه‌هایی همچون یک کمربند یک جاده و طرح کریدور میانی، در سال‌های آتی می‌تواند بستری برای تحقق اهداف مشترک باشد. با این حال، پروژه‌هایی مانند کریدور زنگزور (برخی منابع آن را «دالان ترامپ» می‌نامند) نشان می‌دهد که حضور آمریکا و مسیرهای ترانزیتی جایگزین، می‌تواند

نقش سنتی ایران در ترانزیت انرژی و تجارت منطقه‌ای را کاهش دهد و ضرورت بازتعریف راهبرد تهران برای حفظ نفوذ در قفقاز را برجسته سازد.

از منظر رئالیسم تهاجمی، دولت‌ها کنشگرانی عقلانی‌اند که هدف اصلی آن‌ها حفظ بقا در یک نظام‌بین‌الملل آنارشیک است. بقا صرفاً به معنای حفظ تمامیت ارضی نیست، بلکه به معنای تضمین استقلال تصمیم‌گیری نیز هست. بر همین اساس، چین با نفوذ در قفقاز به دنبال ارتقای جایگاه خود در نظام‌بین‌الملل است، اما نه الزاماً برای تبدیل‌شدن به هژمون منطقه‌ای، بلکه برای حفظ تعادل در برابر قدرت‌های غالب دیگر مانند ایالات‌متحده و روسیه.

بنابراین، پاسخ به این پرسش که «سیاست خارجی چین در قفقاز چگونه بر منافع ملی ایران تأثیر می‌گذارد؟» آن است که رقابت چین با آمریکا در منطقه، فرصت‌هایی برای ایران در جهت کاهش تهدیدات امنیتی و تقویت نقش منطقه‌ای‌اش فراهم می‌کند. هم‌راستایی منافع ژئوپلیتیکی ایران و چین، زمینه‌ساز همکاری‌های بلندمدت در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی و امنیتی در قفقاز خواهد بود.

پیشنهاد پژوهش

با توجه به نقش روزافزون چین در قفقاز و تأثیر آن بر تحولات منطقه‌ای، پیشنهاد می‌شود پژوهشی با عنوان زیر در آینده صورت گیرد:

- تحلیل مقایسه‌ای نقش چین در قفقاز جنوبی و آسیای مرکزی: پیامدهای ژئواستراتژیک برای جمهوری اسلامی ایران

این پژوهش می‌تواند با استفاده از نظریه‌های موازنه قدرت و تحلیل سیاست‌های منطقه‌ای چین، به مقایسه تطبیقی بین دو منطقه پرداخته و راهبردهای پیشنهادی برای دیپلماسی منطقه‌ای ایران ارائه دهد.

تعارض منافع

تعارض منافعی در این مقاله وجود ندارد.

ORCID

Saeed Shokoohi https://orcid.org/0000-0002-7891-7930

Zahra Ghasempour Shirazi https://orcid.org/0009-0008-7793-4828

منابع

احمدی، حسین (۱۳۸۵). *تحولات منطقه‌ای قفقاز*. موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران.

امیراحمدیان، بهرام (۱۳۸۸). بررسی علل و پیامدهای حضور ایالات‌متحده در قفقاز. *ژئوپلیتیک* ۵(۲).

امیراحمدیان، بهرام، صالحی دولت‌آباد، روح‌الله (۱۳۹۲). اهداف و راهبردهای سیاست خارجی چین در آسیای مرکزی. *آسیای مرکزی و قفقاز* ۸.

الماسی، عزتی، عزت‌الله، مسعود (۱۳۸۹). قفقاز، تعامل یا تقابل. *جغرافیای انسانی* ۳(۱).

اوگاچو، مهمت (۲۰۱۵). چین در قفقاز جنوبی: شراکتی از سر نیاز اما نه‌چندان حیاتی. *فضا و دیالکتیک*.

آجیلی، هادی، بهادرخانی، محمدرضا (۱۳۹۳). اقتصاد سیاسی خطوط لوله انرژی در آسیای مرکزی و قفقاز. *پژوهش‌های راهبردی سیاست* ۳(۱۰).

برزگر، کیهان (۱۳۸۸). سیاست خارجی ایران از منظر رئالیسم تهاجمی و تدافعی. *روابط خارجی* ۱ (۱).

پوراحمدی، حسین (۱۳۸۳). *مفاهیم قدرت و هژمونی در پارادایم‌های رئالیسم ساختاری و ماتریالیسم گرامشیسم*. فصلنامه علمی رهیافت های سیاسی و بین المللی دانشگاه شهید بهشتی.

پوراحمدی میبدی، حسین (۱۳۸۷). اقتصاد سیاسی هژمونی چندجانبه گرا: سنتز مفهوم هژمونی در پارادایم‌های لیبرالیستی و گرامشین. *پژوهشنامه علوم سیاسی* ۳ (۲).

خانی، نصوحیان، محمدحسن، محمدمهدی (۱۳۸۷). تلقی سیاست خارجی آمریکا از قفقاز پس از تحولات یازده سپتامبر. ف *آسیای مرکزی و قفقاز* ۶۲.

درویشی، فردی تازه کند، فرهاد، محمد (۱۳۸۷). مفهوم منافع ملی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران مطالعه موردی: دولت خاتمی (۸۴-۱۳۷۶). *ژئوپلیتیک* ۴(۳).

دهقانی فیروزآبادی، مرادی، سیدجلال، منوچهر (۱۳۹۴). آمریکا و روابط جمهوری اسلامی ایران–فدراسیون روسیه. *آسیای مرکزی و قفقاز* (۸۹).

رضاپور، دانیال، سیمبر،رضا (۱۳۹۸). ابتکار جاده ابریشم نوین چین؛ فرصت‌ها و تهدیدها برای ایران، پاکستان و قزاقستان .دانشگاه رازی، *مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل*.

رنجبر، مسعود (۱۳۸۵). مفهوم منافع ملی از دیدگاه‌های گوناگون. *سیمای اقتصادی* ۲۲۶.

رنجبر، مسعود(۱۳۸۶). اهداف و منافع ملی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی. *علوم سیاسی* ۵ (۲).

شاهنده، بهزاد(۱۳۷۴). سیاست خاورمیانه‌ای چین با تکیه بر درهای باز. *مطالعات خاورمیانه* (۷).

شاهنده، بهزاد(۱۳۷۹). سیاست خارجی چین در آسیای مرکزی و قفقاز. *سیاست دفاعی*، بهار (۲۹–۳۰).

شریعتی‌نیا، محسن (۱۳۹۵).کمربند اقتصادی جاده ابریشم: زنجیره ارزش چین محور. *روابط خارجی* ۸(۳).

شریعتی‌نیا، محسن(۱۳۸۶). سیاست خاورمیانه‌ای چین. *سیاست خارجی* ۲۱ (۳).

صدیق، میر ابراهیم (۱۳۸۳). *روابط ایران با جمهوری‌های قفقاز*. نشر دادگستر.

عباسی، مجید، قیاسی، امیر (۱۳۹۱). سیاست خارجی چین در هزاره سوم: الزامات اقتصادی و سیاست خارجی مسالمت‌جویانه در روابط بین‌الملل. *مطالعات سیاسی- اجتماعی جهان* ۲ (۲).

عسگرخانی، الوند، ابومحمد، مرضیه (۱۳۹۳). کارویژه‌های قدرت نرم در سیاست خارجی چین. *پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل* ۳(۱).

فلاحی، احسان و شفیعی، نوذر. (۱۳۹۹). راهبردهای ژئواکونومیک چین در قفقاز جنوبی. *پژوهش‌های اوراسیای مرکزی، ۱۳ (۲)*

قنبرلو، عبدالله (۱۳۹۲). بنیادهای امنیتی سیاست خارجی چین. فصلنامه مطالعات راهبردی ۱۶ (۲).

قوام، عبدالعلی (۱۳۹۲). *اصول سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)

قوام، عبدالعلی (۱۳۹۷). *روابط بین‌الملل نظریه‌ها و رویکردها*. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

کرمی، جهانگیر (۱۳۸۳). نظام بین‌المللی جدید: هژمونی، چندقطبی، یا یک- چندقطبی؟ *سیاست دفاعی*، ۱۲ (۴۸).

کرمی، جهانگیر (۱۳۸۵). هژمونی در سیاست بین‌الملل؛ چارچوب مفهومی، تجربه تاریخی و آینده آن. *پژوهش علوم سیاسی* ۳.

کوزه‌گر کالجی، ولی(۱۳۸۷). نگاهی به بحران اوستیای جنوبی و هجوم روسیه به گرجستان. *اطلاعات سیاسی اقتصادی*(۲۵۴).

کوزه‌گر کالجی، ولی(۱۳۹۶). *ایران و جمهوری‌های قفقاز جنوبی*. موسسه مطالعات ایران و اوراسیا(ایراس).

کولایی، الهه و هادی‌پور، میثم. (۱۳۹۹). تحلیل سیاست خارجی روسیه در قفقاز جنوبی بر پایه ژئوپلیتیک. *مطالعات اوراسیای مرکزی*، ۱۳(۲).

کولایی، الهه(۱۳۸۹). جمهوری اسلامی ایران و ژئوپلیتیک قفقاز جنوبی. *ژئوپلیتیک* ۶(۱)

کولایی، الهه(۱۳۸۹). مطالعه تطبیقی رهیافت‌های امنیت انرژی چین و ژاپن در آسیای مرکزی. *پژوهش‌های جغرافیایی انسانی*.

کولایی، الهه، اسلامی، محسن و اصولی، قاسم(۱۳۹۵). کنشگری امنیتی روسیه در قفقاز جنوبی. *مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز* ۲۲(۹۵)

کولایی، الهه، گودرزی، مهناز(۱۳۹۲). *دریای خزر: چالش‌ها و چشم‌اندازها*. نشر میزان .

محمدخانی، علیرضا (۱۳۸۸). تبیین رویکرد نوواقع‌گرایی در روابط بین‌الملل. *مطالعات سیاسی* ۳.

مشیرزاده، حمیرا (۱۳۹۵). سنت واقع‌گرایی در ایران. *سیاسی*، دانشکده حقوق و علوم سیاسی ۴۷(۱).

مشیرزاده، حمیرا(۱۳۸۴). *تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل*. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)

منصوری، علیرضا (۱۳۸۸). در باب امکان رئالیسم ساختاری. *روش‌شناسی علوم انسانی* ۱۵ (۵۹)

موسوی شفایی، ایمانی، باقری، مسعود، همت، مهدی (۱۳۹۵). دیپلماسی اقتصادی و قدرت‌یابی چین در عرصه جهانی. *مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل* ۱(۲).

واعظی، محمود (۱۳۸۸). *میانجی‌گری در آسیای مرکزی و قفقاز*. دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

واعظی، محمود (۱۳۸۹). *سیاست و امنیت در قفقاز*. پژوهشکده مطالعات راهبردی.

واعظی، محمود (۱۳۸۴). الگوی رفتار آمریکا و روسیه در فرآیند تغییرات سیاسی در جمهوری‌های شوروی. *آسیای مرکزی و قفقاز* ۴۹

هانتر(طهماسب)، شیرین (۲۰۱۰). *سیاست خارجی ایران در دوران بعد از فروپاشی شوروی*. ترجمه مهدی ذوالفقاری(۱۳۹۲) بنیاد حقوقی میزان.

اسماعیل‌زاده، مجید (۱۳۹۸). *حضور گسترده چین در منطقه قفقاز جنوبی* http://qafqaz.ir/fa .

امیراحمدیان، بهرام (۱۳۸۵). *بحران ناگورنو قره‌باغ در بستر روابط آذربایجان و ارمنستان*. روزنامه همشهری، ۱۷ دی ۱۳۸۵/12799/https://www.hamshahrionline.ir/news

انواع پژوهش‌های اکتشافی، تحلیلی، تبیینی و توصیفی از نظر هدف https://jozveyab.net/

انواع طرح‌های تحقیقاتی؛روش‌های پژوهش۲ https://hawzah.net/fa/Magazine/View/

بحران قره‌باغ و عملکرد جمهوری اسلامی ایران .(1396) https://www.khabaronline.ir/news/756724/

رحمان‌زاده، عطوفی کاشانی، مهدی، طاهره (۱۳۹۳). *تبیین* http://pajoohe.ir .

رومر، رسوکولسکی، استرونسکی، یوجین، ریچارد، پائول (۱۳۹۶). *سیاست ایالات‌متحده آمریکا در قفقاز جنوبی* http://www.iras.ir/fa/doc/note/3236/

صباغیان، علی (۱۳۸۶). *مفاهیم: منافع ملی چیست؟* https://www.hamshahrionline.ir/news/21038/

قره‌باغ کجاست؟ و جنگ قره‌باغ بر سر چیست .(1395) https://www.saat24.news/news/145565/

کریدور زنگزور؛ چه فرصت‌هایی برای ایران در راه است؟ (۲۰۲۵) https://www.aa.com.tr/fa/

مرکز مطالعات استراتژیک و بین‌المللی. (۱۴۰۴). *تعمیق همکاری‌های استراتژیک میان چین و گرجستان*. بازیابی شده از تعمیق-همکاری-های-استراتژیک-میان-چین-گرجستان https://www.ccsi.ir/fa/news/25414/

مفاهیم: منافع ملی چیست؟ (1386). https://www.hamshahrionline.ir/news/21038/

نوروزی، رسول (۱۳۹۳). *رئالیسم تهاجمی*-http://pajoohe.ir/-Offensive-Realism__a 44434.aspx#_ftn32

یزدی، آرام (۱۳۸۵). *نظریه‌های روابط بین‌الملل: واقع‌گرایی (رئالیسم)*. پایگاه تخصصی سیاست بین‌الملل http://political.ir/post/481

References

Cornell, S. & Starr, F. (2009). *The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia*. Central Asia-Caucasus Institute.

De Waal, T. (2010). *The Caucasus: An Introduction*. Oxford University Press.

Dyke, Van Vernon (1962). Values and Interests. *The American Political Science Review* 56(3).

Mearsheimer, J. J. (2001). *The ragedy of great power politics*. W. W. Norton & Company.

Mearsheimer, J. J. (2010). Why China's rise will not be peaceful. *The Australian*, November 18.

Mearsheimer, J. J. (2019). Bound to fail: The rise and fall of the liberal international order. *International Security*, 43(4), 7–50. https://doi.org/10.1162/isec_a_00342

Mearsheimer, J. J. (2021). The inevitable rivalry: America, China, and the tragedy of great-power politics. *Foreign Affairs*, 100(1), 103–116.

Mearsheimer, J. J. (2022). *The United States, China, and the great power competition* [Lecture]. Quincy Institute for Responsible Statecraft.

Oliker, S. Szayna, Olga, Thomas (2003). *Faultlines of Conflict in Central Asia and the South Caucasus*. RAND.

Poghosyan, Benyamin (2018). China's OBOR Initiative-Opportunities for the South Caucasus. *IndraStra Global*, 4(7), 1-5.

Rolland, N. (2019). *China's Eurasian Century? Political and Strategic Implications of the Belt and Road Initiative*. National Bureau of Asian Research

Zhang, Y., & Wu, J. (2020). China's Belt and Road Initiative and regional geopolitics. *Journal of Contemporary China*, 29(123), 1–18.

M.Kumukov,A & Sergey G, L. (2024). *China's Foreign-Policy Strategy in the South Caucasus—a Transit Window to Europe*. Russia in Global Affairs.

Armenia and China poised to enhance trade turnover and mutual investments - joint statement (2025). https://arka.am/en/news/economy/armenia-and-china-poised-to-enhance-trade-turnover-and-mutual-investments-joint-statement/

Azerbaijan is China's main trading partner in the South Caucasus (2019). *Business Office in Azerbaijan*. http://www.mofcom.gov.cn/article/i/jyjl/e/201904/20190402850830.shtml

Bilateral Relations (2019). *Ministry of Foreign Affairs of the republic of the Armenia*. https://www.mfa.am/en/bilateral-relations/cn

China Daily. (2019). *China, Armenia sign visa-free travel agreement*. https://www.chinadaily.com.cn

China-Armenia (2020). http://pdf.dfcfw.com/pdf/H3_AP202001021373399299_1.pdf

Chinese to enjoy visa-free policy in Armenia (2019). https://www.chinadaily.com.cn/a/201912/31/WS5e0ab938a310cf3e35581ba9.html

Hosseini, Seyyed Mohammad (2025). *The Zangezur Corridor: Roots and Consequences for Iran*. https://www.ipis.ir/en/subjectview/774571

Places in News: Zangezur Corridor (2025). https://www.civilsdaily.com/news/places-in-news-zangezur-corridor/

Record Number of Chinese Companies Registered in Georgia in 2024 (2025). https://www.sakartvelosambebi.ge/en/news/a-record-number-of-chinese-companies-were-registered-in-georgia-in-2024

Yousaf, Muhammad (2018). *Explanatory Research Definition, Explanatory Research Types, Comparison, Advantages and Disadvantages*. https://scholarshipfellow.com/explanatory-research-definition-types-comparison-advantages-disadvantages/

Zangezur Corridor A Reopening Of Old Soviet Routes, But Moscow Will Be Wary (2025). https://russiaspivottoasia.com/zangezur-corridor-a-reopening-of-old-soviet-routes-but-moscow-will-be-wary/

Translated References into English

Cornell, S. & Starr, F. (2009). The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia. Central Asia-Caucasus Institute. .[In Persian]

De Waal, T. (2010). The Caucasus: An Introduction. Oxford University Press. .[In Persian]

Mearsheimer, J. J. (2001). The ragedy of great power politics. W. W. Norton & Company.[In Persian]

Mearsheimer, J. J. (2010). Why China's rise will not be peaceful. The Australian, November 18. .[In Persian]

Mearsheimer, J. J. (2019). Bound to fail: The rise and fall of the liberal international order. International Security, 43(4), 7–50. https://doi.org/10.1162/isec_a_00342.[In Persian]

Mearsheimer, J. J. (2021). The inevitable rivalry: America, China, and the tragedy of great-power politics. Foreign Affairs, 100(1), 103–116. .[In Persian]

Mearsheimer, J. J. (2022). The United States, China, and the great power competition [Lecture]. Quincy Institute for Responsible Statecraft. .[In Persian]

M.Kumukov,A & Sergey G, L. (2024). China's Foreign-Policy Strategy in the South Caucasus—a Transit Window to Europe. Russia in Global Affairs. [In Persian]

Rolland, N. (2019). China's Eurasian Century? Political and Strategic Implications of the Belt and Road Initiative. National Bureau of Asian Research. [In Persian]

Souleimanov, Emil, Ditrych, Ondrej (2007). Iran and Azerbaijan: A Contested Neighborhood. Middle East Policy. 14 (2). [In Persian]

Yousaf, Muhammad. Explanatory Research Definition, Explanatory Research Types, Comparison, Advantages and Disadvantages. https://scholarshipfellow.com/explanatory-research-definition-types-comparison-advantages-disadvantages/ .[In Persian]

Zhang, Y., & Wu, J. (2020). China’s Belt and Road Initiative and regional geopolitics. Journal of Contemporary China, 29(123), 1–18.[In Persian]

استناد به این مقاله: شکوهی، سعید و قاسم پور شیرازی، زهرا . (۱۴۰۴). تاثیر سیاست خارجی چین در قفقاز جنوبی بر منافع ملی ایران. *پژوهشنامه روابط جهانی*، ۲(۵)، ۱۶۷- ۲۰۳. doi: 10.22054/jrgr.2025.85759.1117

The Quarterly of Research on Global Relations is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License